

CERCETĂRI PRIVIND SITUAȚIA SOCIO-ECONOMICĂ ȘI DEMOGRAFICĂ A ZONEI MOLDAVO-DOBROGENE ÎN SEC.AL XVII-LEA

de TAHSIN GEMIL

În ciuda progreselor remarcabile obținute în studierea unitară a istoriei naționale, mai sînt, totuși, zone ale spațiului românesc a căror evoluție în trecutul medieval este încă prea puțin cunoscută : cauza — o găsim în unele carențe de ordin documentar. Observația se referă, în primul rînd, la acele teritorii istorice românești care, într-o perioadă sau alta, au fost administrate de Poarta otomană. Deschiderea căilor de acces către arhivele și bibliotecile din Turcia a creat premisele necesare pentru cercetarea temeinică și a istoriei acestor ținuturi temporar înstrăinate. Sursele documentare de proveniență turcă, intrate deja în circuitul științific, au dezvăluit aspecte și elemente importante, prefigurînd dimensiunile reale ale acestei teme ; dar ea nu poate fi deslușită decît subsumată problematicii complexe a raporturilor româno-otomane. Fondurile documentare turcești, în special cele constituite din actele cancelariei fiscale otomane, păstrează deosebit de multe date precise și informații certe, în măsură să ducă, treptat, la cunoașterea deplină a situației acestor zone în vremea stăpînirii otomane.

Ne propunem, aici, să punem în evidență valoarea unor documente originale de acest tip, pe care le-am depistat în arhivele din Istanbul. Documentele sînt legate de o importantă zonă a spațiului românesc, pe care o dezvăluie într-o configurație istorică necunoscută pînă acum. Această zonă cuprindea o parte din nordul Dobrogei și o porțiune din sudul Moldovei, fiind constituită într-o unitate administrativ-juridică distinctă, de unde și conceptul de „zonă moldavo-dobrogeană“ sub care o desemnăm aici. Este vorba de teritoriul cuprins în fundația pioasă islamică (*wakf* sau *wakıf*) de la Isaccea, creată de sultanul Osman al II-lea (1618—1622), cu prilejul campaniei otomane, din 1621, împotriva cetății Hotin, aflată atunci în stăpînirea Poloniei.

Instituția *wakıf*-ului a reprezentat o componentă de bază a sistemului juridico-administrativ și a structurii social-economice ale statelor musulmane. Preluată de la lumea antică, instituția vakifului a fost dezvoltată din nevoia de a realiza și de a menține un anumit echilibru social, în măsură să susțină ideologia și edificiul de stat creat de islamism. Precepte severe au instituit — ca o importantă probă de conduită morală și de credință religioasă — datoria musulmanilor, în primul rînd din pătura conducătoare, de a-și dedica o parte din bunuri unor opere

de binefacere. Bazată pe o astfel de motivație ideologică, instituția vakîfului a fost menită să suplinească o parte din serviciile publice ale statului islamic. Așa se și explică de ce școlile juridice ale islamismului clasic au acordat o însemnătate deosebită studierii și perfecționării acestei instituții. De aceeași atenție s-a bucurat ea și din partea legislației turco-osmane, care a adoptat-o împreună cu întreaga ei bază teoretică.

Conceptul de *vakîf* a desemnat inițial actul juridic de constituire a unei fundații pioase; apoi, el s-a extins și asupra obiectului donației, dobîndind în final înțelesul de sumă a bunurilor mobile și imobile care, prin voința liberă a proprietarului lor, erau destinate fie folosinței unor categorii sociale, fie beneficiului unor instituții publice. Actul de vakîf nu atingea principiul proprietății; obiectul donației îl constituia doar uzufuctul. De asemenea, bunurile care au făcut obiect al actului de vakîf nu puteau fi nici însușite și nici înstrăinate; ele se aflau sub protecția legislației și a statului islamic. Fondatorul de vakîf avea libertatea absolută de a indica obiectul, destinația, termenul și modul de administrare a bunurilor sale astfel donate; nimeni, nici chiar suveranul, nu putea schimba condițiile actului de vakîf stabilite de fondator.

Vakîful se afla sub administrația unei persoane remunerate, numită *mütevelli*, desemnată expres de fondator sau de către autoritatea juridică. Vakîfurile se găseau, în același timp, sub controlul unui mare demnitar al statului (*nazır*), față de care *mütevelli*-ul era obligat să dea regulat socoteala de administrația sa.

Fondarea unui vakîf era consemnată într-un act special, numit *vakîf-name* sau *vakîfiyye*, provenit de la fondator și autentificat de un tribunal care avea și atribuție de notariat; apoi, acest document era transcris oficial, devenind astfel un act juridic pus sub autoritatea și responsabilitatea puterii de stat. Date fiind conținutul explicit și forma legală a vakîf-NAMELELOR, ele au o valoare documentară deosebită pentru studierea vieții economico-sociale, juridico-administrative, culturale și chiar politico-militare dintr-o etapă sau alta, precum și pentru cercetările de demografie și geografie istorică și de istorie a mentalității din lumea islamică, în general și din zone ale Imperiului otoman, în particular¹.

În perioada stăpînirii otomane, în Dobrogea și în așa-zisele „raiale“ au existat mai multe vakîfuri, mai mari sau mai mici, constituite de sultani, membri ai casei otomane, mari demnitari sau de simple persoane particulare. Pînă acum nu aveam însă despre ele decît date dispareate sau de caracter general².

¹ Vezi Tayyib Gökbilgin, *XV—XVI asırlarda Edirne ve Paşa livası. Vakıflar — Mülkler — Mukataalar* (Edirne și sangeacul Pașa în sec. XV—XVI. Vakıfları — Proprietăți — Arenzi), Istanbul, 1952, p. 160—631 + *Vakıfiyyeler* (p. 1—302); iar din lucrările mai noi, vezi: idem, *Fondation, donation et biens de communautés religieuses, les wakfs et leur rôle économique et social*, „Rapports“, II, „XVe CISH“, Bucarest, 1980, p. 398—404; Vera Moutafchieva, *Le vakif — un aspect de la structure socio-économique de l'Empire Ottoman (XVe—XVIIe s.)*, Sofia, 1981.

² Tudor Mateescu, *Vacifurile din Dobrogea și arhiva lor*, „Revista Arhiveilor“, vol. XXXVIII, nr. 4, București, 1976, p. 412—417.

Documentele pe care le avem în vedere aici aduc date precise și amănunțite în privința hotarului și a compoziției veniturilor vakifului de la Isaccea. Totodată, ele oferă elemente prețioase de referință despre evantaiul obligațiilor feudale și nivelul activităților productive și comerciale, precum și despre situația demografică din zona cuprinsă în acest vakif. Pe baza acestor documente este posibilă reconstituirea elementelor esențiale ale actului de fondare (*vakif-name*) din 1621, pe care nu îl cunoaștem încă³.

Vakiful de la Isaccea al sultanului Osman al II-lea era cunoscut pînă acum destul de vag. Învățațul otoman Katib Çelebi (1609—1657) nota în a sa *Cihannuma* (Geografie universală) că Isaccea „este un tîrg și kaza în Dobrogea spre Moldova, așezat în partea de dincoace a Dunării... Sultanul Osman a trecut pe acolo cu prilejul expediției din 1029 (de fapt 1030 = 1621) împotriva Poloniei și a construit o cetate, o geamle și o baie publică. De atunci și pînă acum fiind în prosperitate, în împrejurimile ei s-au sădit vii și s-au făcut grădini“⁴. Călătorul Evliya Celebi (1611—1684 ?)⁵ și cronicarul Mustafa Naima (1654—1716)⁶ nu consemnează însă decît construirea cetății, pe care primul o și descrie, iar cel de al doilea indică și faptul că ordinul sultanului pentru ridicarea ei s-ar fi dat la 27 iulie 1621. În schimb, Pietro Deodato Bakšić (1601—1674), care a vizitat Dobrogea și alte regiuni românești în 1641, se arată mai bine informat decît cronicarii otomani, cînd notează : „De aceea parte a Prutului, spre răsărit, se aflau sate de moldoveni și nu cu mulți ani în urmă, cînd sultanul Osman a mers la război împotriva polonilor, a luat satele acelea, aflate de partea aceea a Prutului, și le-a dăruit unei moschei din orașul Isaccea în părțile turcești, unde pe atunci era pod peste Dunăre ; în acea moschee numitul Osman s-a închinat atunci cînd a mers împotriva polonilor, căci e obiceiul la turci ca sultanul, atunci cînd trece prin țara sa, să facă totdeauna danii moscheelor în care intră să se închine“⁷.

³ Pînă în prezent nu cunoaștem vreo *vakif-name* originală legată direct de teritoriul României. Acum cîteva decenii exista exemplarul autentificat și întărit (la *evasit-i Rebiülevvel* 1019 = 5—14 mai 1610) al *vakif-name*-lei lui Gazi Aii pașa, privind construirea și întreținerea unei geamii și a unei medrese (colegiu, seminar) în orașul Babadag. În prezent, cunoaștem doar conținutul acestui act din traducerea românească legalizată, efectuată, înainte de 1940, de o comisie de profesori a acestei medrese, care, în 1901, fusese transferată în orașul Medgidia.

⁴ Mihail Guboglu, *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, vol. II, Edit. Academiei, București, 1974, p. 113.

⁵ *Evliya Celebi Seyahatnamesi* (Cartea de călătorii a lui Evliya Celebi), VIII, ed. Z. Damșman, Istanbul, 1970, p. 218—210 ; *Călători străini despre țările române*, vol. VI, part. II, ed. Mustafa Ali Mehmed, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 489.

⁶ *Naima tarihi* (Istoria lui Naima), II, ed. Z. Damșman, Istanbul, 1968, p. 742—743 ; Mustafa A. Mehmet, *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, vol. III, Edit. Academiei, București, 1980, p. 57.

⁷ *Călători străini...*, vol. V, ed. Maria Holban, M. M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Edit. Științifică, București, 1973, p. 226.

Intr-adevăr, în preambulul registrului fiscal oficial al satelor componente ale vakifului de la Isaccea⁸, datat la 25 iulie 1645, se arată că vakiful a fost creat de răposatul sultan Osman al II-lea, pentru întreținerea cetății și geamiei construite din ordinul său în târgul Isaccea, fiind compus din sate situate în ambele părți ale Dunării. Condica înregistrează între hotarele acestui vakif *tîrgul Isaccea* și satul subordonat acestuia — *Rachel*, apoi satele *Monastir Derbend* (Niculițel) și *Lukavicea* (Luncavița) în sudul Dunării; iar la nord de fluviu, satele: *Tomarova* (Reni), *Cerceluș*, *Barta*, *Yeniköy* (Satul Nou), *Kartal*, *Brinza*, *Babuiș* și *Ghirekul* (Grecenii Vechi?). Separat, tot în stînga Dunării, sînt menționate satele *Deniz Aga* și *Hendek-Derbend*. Este important de remarcat faptul că, în privința satelor din nordul Dunării, în acest registru se specifică expres că ele fuseseră „desprinse din țara Moldovei“ (*Bogdân vilâyetinden ifrâz idüb*).

Astfel, nu numai că se confirmă știrea transmisă de P. Deodato Bakšić despre acest vakif, dar se atinge și problema cadrului politico-juridic în care s-au desfășurat relațiile moldo-otomane.

În ultima vreme au fost reluate discuțiile privind condițiile care au marcat evoluția raporturilor Moldovei cu Poarta otomană, după anul 1484, cînd sultanul Bayezid al II-lea a cucerit Cetatea Albă și Chilia⁹. Deși au fost avansate unele supoziții interesante în acest sens, problema este încă departe de a fi pe deplin elucidată. Sînt necesare mai întii acumulări de elemente și date certe, culese mai ales din arhivele turcești, care să permită reconstituirea sistematică a cadrului și structurii acestor raporturi. Condica noastră reprezintă tocmai unul dintre aceste elemente sigure, de natură să contribuie la clarificarea unui aspect al problemei.

Se știe că după 1484, cînd turcii au cucerit Chilia și Cetatea Albă, o zonă importantă din teritoriul sud-estic al Moldovei a trecut în stăpînirea Porții otomane. Dar, ulterior, posibil în anul 1486, cînd s-a încheiat pacea moldo-otomană, o parte din aceste terenuri au fost retrocedate domnului Moldovei¹⁰. Într-un act de privilegii acordat domnului Moldovei, Bogdan al III-lea, la 25 ianuarie 1512, de către viitorul sultan Selim I (1512—1520), se arată: „Îți dăm de știre domniei tale că marele împărat Baiazid han v-a miluit cu girlele care curg din Dunăre și umplu

⁸ Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Maliyeden Müdevver Defterler nr. 4964 (Arh. St. București, Colecția xerografii Turcia, pach. XXI, doc. 1); această condică este întărită de monograma (*tugra*) sultanului Ibrahim I (1640—1648) și autentificată de pecetea și semnătura kadiasker-ului (judecător militar) Rumeliei, Ebu'l-Fazl Mahmud.

⁹ Vezi Ștefan S. Gorovei, *Moldova în „Casa păcii“*. Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații moldo-otomane, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol“, Iași, XVII, 1980, p. 629—667; Nicoară Beldiceanu, Jean Louis Bacqué-Grammont et Matei Cazacu, *Recherches sur les Ottomans et la Moldavie pontodanubienne entre 1484 et 1520*, „Bulletin of the School of Oriental and African Studies“, University of London, vol. XLV, part. I, 1982, p. 48—66.

¹⁰ Vezi Nicoară Beldiceanu, *La Moldavie Ottomane à la fin du XV-e siècle et au début du XVI-e siècle*, „Revue des études islamiques“, Paris, nr. 2, 1969, p. 239—266; Tahsin Gemil, *Observații referitoare la încheierea păcii și stabilirea hotarului dintre Moldova și Imperiul otoman (1486)*, „Revista Arhivelor“, nr. 2, 1983, p. 117—128; idem, în „Revue roumaine d'histoire“, 3, 1983, p. 225—238.

bălțile, și girlele, și pînă unde se varsă în Dunăre, mai jos de acest mal, pentru prins pește, încă cu Oblucița; niște oameni ară ogoarele voastre, ei să vă dea deseatina și venitul după cum este și legea și după cum aveți tocmeala la hotar.

Și pentru oi, care vor paște iar pe hotarele voastre, ei să vă dea venitul vostru, după cum este drept...¹¹ Un alt document vechi, anume registrul cadului de Akça Kazanlık, Kiiçik Piri, din 15 aprilie 1520, conține elemente concrete în această privință: „Și în fața schelei Isaccea, în partea Moldovei, în interiorul hotarului nostru, sînt cincisprezece lacuri. În trecut, prin poruncă împărătească, au fost date ca *beilic* (posesiune domnească — n.ns.) două lacuri voievodului Moldovei. Se zice că, de aceea, <moldovenii> ar fi luat în posesiune cincisprezece lacuri și că <pentru acestea> nu dau nici vamă și nici dijmă (öşr). S-a poruncit să se vadă și să se perceapă dijma și dările pentru pescuitul în lacurile care nu au fost date voievodului Moldovei; și s-a <mai> poruncit că dacă nu vor da <dijma și dările, lacurile respective> să nu mai fie în partea <domnului> Moldovei și <el> să renunțe la ele...¹²

Apartenența la domnia Moldovei a două din aceste lacuri (*Cahul* și celălalt numit mai tîrziu *Cartal*) este atestată și de documente interne românești¹³. Ultima mărturie cunoscută în acest sens este de la 3 noiembrie 1617, cînd Radu Mihnea poruncește vameșilor de la Reni să nu ia „nici o vamă de pește“ de la reprezentanții mănăstirii Galata din Iași, căreia, la 2 septembrie 1588, Petru Șchiopul îi donase „o parte din iezerul nostru de la Cavov (*Cahul*)“¹⁴.

Documente turcești de la începutul sec. al XVII-lea arată însă că Moldova deținea atunci întreaga zonă din nordul Dunării, pînă la limita vestică a kazalei Ismail. Într-o poruncă, din mai 1609, adresată *nazır*-ului de Isaccea, Mustafa ceavuș, sînt condamnate acțiunile oamenilor acestuia de incendiere a satului Yeniköy („sat al Moldovei aflat în fața Isaccei“) și de sechestrare a oilor și vitelor locuitorilor din Tomarova (Reni) și Klč (Flč?), de asemenea sate ale Moldovei¹⁵. Într-o altă poruncă, din 9 noiembrie 1609, se arată: „încă din vremuri vechi voievodul Moldovei este cel care ia öşr-ul (deseatina) din produsele agricole și dările pentru stupi, oi, pășunat, (*otlak*) și iernat (*kışlak*) ale celor care folosesc pămîntul Moldovei, aflat pe malul Dunării, în fața Isaccei. Dar s-a înștiințat că *emin*-ul și *nazır*-ul de Isaccea, Mustafa ceavuș, se opune, zicînd să ia el <aceste dări>, în numele *miri*-ei (fiscul, statul otoman — n. ns.)... Cercetîndu-se registrele de *mukataa* (părți arendate din veniturile statului — n.ns.), păstrate în vistieria mea împărătească, s-a văzut că sus-numitul Mustafa nu are vreun interes pe pămîntul Moldovei; locu-

¹¹ Marcel Dumitru Ciucă, *Din relațiile Moldovei cu Imperiul otoman în timpul domniei lui Bogdan al III-lea*, „Revista de istorie“, nr. 7, 1978, p. 1263.

¹² Bistra Tvetkova, *Regimul schimbului economic dintre teritoriile de la nord și sud de Dunăre în secolul al XVI-lea*, în vol. *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII—XIX)*, Edit. Academiei, București, 1971, p. 141, facs. 3.

¹³ Marcel Dumitru Ciucă, *op. cit.*, p. 1255—1256.

¹⁴ Constantin C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, vol. I, Edit. Academiei, București, 1964, p. 116.

¹⁵ Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Mühimme Defterleri nr. 78, doc. ?, (Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 118, c. 729).

rile aflate în dispută sînt pe pămîntul Moldovei...¹⁶ Pretenții asupra acestei zone din Moldova manifesta, la acea dată, și *mütevelli*-ul (administratorul) vakifului din Ismail, care, „contrar celor obișnuite pînă atunci, a trecut hotarul Moldovei... și a ocupat cu forța lacurile numite Ialpuș, Cătlu (Cnhulu?) și Canalu (Catalu?), aflate în interiorul hotarului Moldovei; aceste trei lacuri se află din vechime în stăpînirea Moldovei“. Se cerea cadiului de Ismail să cerceteze dacă, într-adevăr, aceste lacuri sînt între hotarele Moldovei și dacă sînt stăpînite de domnii Moldovei; în cazul rezultatului pozitiv să interzică *mütevelli*ului de Ismail să mai emită pretenții asupra acestor lacuri¹⁷. Investigațiile cadiului au confirmat, desigur, apartenența lor la Moldova, de vreme ce în registrul din 1645, menționat mai sus, s-a specificat că ele „au fost desprînse din țara Moldovei“.

Lipsind datele certe, s-a presupus că aceste lacuri și terenurile aferente lor au continuat să aparțină Moldovei și după anul 1617¹⁸. Fondarea vakifului de la Isaccea, în 1621, explică dispariția din actele oficiale ale Moldovei a referirilor la aceste posesiuni domnești.

Astfel, sultanul Osman al II-lea nu numai că a anulat un vechi privilegiu al domnilor Moldovei, dar a făcut și o anexiune teritorială, deoarece cel puțin satul Reni (Tomarova), inclus în vakif, rămăsese în afara limitelor stăpînirii otomane stabilite după 1484. Acest act de forță al sultanului trebuie privit în contextul implicațiilor pe care marea campanie otomană din 1621 le-a avut asupra relațiilor dintre Moldova și Poartă.

Deși terminată indecis, bătălia de la Hotin (septembrie-octombrie 1621) a reprezentat, de fapt, un eșec major pentru tînărul sultan Osman al II-lea, dat fiind faptul că în această acțiune militară el urmărise obiective deosebit de ambițioase. Cronicarii timpului au consemnat reacția violentă a acestuia, îndeosebi împotriva ienicerilor, ca și hotărîrea sa de a reîncepe, în anul următor, războiul împotriva Poloniei. Domnul Moldovei, Alexandru Iliăș, a fost una din primele victime ale crizei de personalitate a sultanului de 17 ani. Acuzat de neglijență și trădare, el a fost detronat și întemnițat, fiindu-i amenințată și viața. Conducerea Moldovei a fost incredințată, cu titlu interimar, domnului Țării Românești, Radu Mihnea. Acesta a reușit cu greu să-l convingă pe sultan să renunțe la ideea de a ierna în Moldova. A existat chiar temerea că Osman al II-lea ar intenționa să desființeze entitatea politică a Moldovei¹⁹. În asemenea împrejurări, factorii responsabili din Moldova nu au putut desigur să se opună în mod eficient anexiunii teritoriale săvîrșită cu ocazia creării vakifului de la Isaccea. A fost și de această dată una din acele situații, ivite în momente de tensiune, în care pericolul grav al pierderii sau afectării serioase a autonomiei de stat a țărilor

¹⁶ Ibidem, doc. 78.

¹⁷ Ibidem (Arh. St. București, Colecția microfилme Turcia, rola 118, c. 503), inițial fuseseră menționate numai două lacuri; Canalu (Catalu?) a fost adăugat deasupra. Nu ar fi exclus ca lacurile pe care nu le-am putut identifica să fie Cahul și Cartai (eventual Covurlui).

¹⁸ Marcel Dumitru Ciucă, op. cit., p. 1256.

¹⁹ Vezi Tahsin Gemil, *Țările române în contextul politic internațional (1621—1672)*, Edit. Academiei, București, 1979, p. 43—49.

române a fost evitat în schimbul unor sacrificii minime. Nu este lipsit de însemnătate să reamintim și faptul că această anexiune teritorială s-a făcut în dauna domeniului domnesc, într-o vreme în care tronul de la Iași rămăsese vacant. Pe de altă parte, actul sultanului de fondare a vakifului de la Isaccea trebuie înțeles ca un efect moral al insuccesului său de la Hotin; *vakif-name*-a pentru Isaccea a fost eliberată la întoarcerea din campanie. Miron Costin are în acest sens o informație prețioasă, neobservată pînă acum: „Pre cale mergîndu împărăția, mare scădere au avutu în oameni, hămesită oastea și caii, că lovisă niște răceală și ploii cu ninsori. Și de atuncea sîntu luate și Renii și cîteva sate de soltan Osmanu, sat de țară pe Dunăre, ascultătoriu către ocolul Gălaților și sîntu date de împărăție cătră Smil, de atuncea, căruia olatu venitul ieste închinatu la mormîntul lui Mahmet, ce ieste în Țara Arăpească, aproape de Marea Roșie“²⁰.

Includerea între hotarele vakifului de la Isaccea a unor sate, pămînturi și ape ce aparțineau de drept Moldovei, a reprezentat un efect și, totodată, un element al procesului de reîntărire a dependenței Moldovei, ca și a Țării Românești, față de Poarta otomană, proces marcat de marea luptă turco-poloneză de la Hotin, din 1621.

*

Registrul oficial din 1645 al satelor vakifului de la Isaccea, citat mai înainte, prezintă o însemnătate aparte pentru cunoașterea vieții socio-economice și a sistemului fiscal aplicat în această unitate juridico-administrativă și, prin extensie, în întreaga Dobroge în sec. al XVII-lea și mai tîrziu.

Pentru fiecare localitate sau grup de sate sînt enumerate o gamă largă de surse de venituri, provenite din diverse impozite percepute de la locuitori sau din taxele achitate de cei care intrau, cu un scop sau altul, între hotarele vakifului. Cu unele excepții, sînt prevăzute cu exactitate natura și cuantumul fiecărei dări în parte, care trebuia achitată fie în bani, fie în natură sau amîndouă formele în același timp.

Documentul relevă de la bun început însemnătatea deosebită pe care o prezenta în această zonă creșterea oilor. Impozitul (*adet-i agnâm*) de 2 akçe (aspri) pentru fiecare oaie și de un cîrlan (*toklu*) la 100 oi este prevăzut pentru toate localitățile cuprinse în vakif. În schimb, taxa de 1 *babka* (monedă poloneză de argint, echivalentă cu 5—6 akçe), pentru un porc viu și de 2 *babka* pentru unul tăiat este menționată numai în privința tîrgului Isaccea și a satului subordonat acestuia, Rachel, precum și în privința grupului de opt sate moldovenesti; în cazul acestora din urmă se arată și darea de 2 *babka* pentru un bou.

Potrivit prevederilor legislației otomano-islamice, impozitul pe grădini, vii și livezi (*resm-i bagat*) era perceput diferențiat: de la musulmani — 12 akçe la un dōnum (circa 1000 m.p.), iar de la creștini —

²⁰ Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 85.

32 akçe la un dōnūm, pe cînd օֆr-ul (dijma) era de 1/10 din produse cerealiere (*tereke*). Există însă precizarea că satul Luncavița fiind *țimar*, aceste dări erau achitate posesorului feudei; iar în privința satului Deniz Aga se menționează că locuitorii fiind în exclusivitate musulmani se lua օֆr de 1/10.

Separat de aceste dări de bază din produse agricole sînt menționate și impozitele: pentru stupărit (1/10), pentru fin (1/10) și pentru cultivarea inului (*resm-i keten*) — 2 akçe la 10 snopi.

Este de observat că aceste activități complementare erau practicate în primul rînd în cele opt sate moldovenești, apoi în Isaccea și Rachel (lipsește impozitul pe fin) și în satul Monastir Derbend (Niculițel) (este menționată numai darea pentru albinărit). De asemenea, se constată existența unor mori de vînt și hidraulice în zona Isaccea — Rachel; taxa pentru funcționarea acestora fiind de 62 akçe pentru fiecare.

Se știe că pescuitul a fost una din îndeletnicirile principale ale locuitorilor din regiunea gurilor Dunării. Mai cu seamă lacurile, riurile, gîrlele din stînga fluviului erau bogate în pește, reprezentînd o foarte importantă sursă de venituri. Acesta a fost și motivul pentru care Moldova ceruse și obținuse, după 1484, retrocedarea unora dintre aceste ape. În registru sînt prevăzute cu exactitate dările percepute pe pescuit. Astfel, dacă din peștele prins în Dunăre se lua 1/20, din cel pescuit în lacul Ialpug 1/7 revenea vakîfului, iar în cazul lacurilor Brateș, Mellu (Beleu?), Cahul și Rahova darea era de 1/5. Avînd desigur în vedere abundența peștelui în Prut, mai ales în zona vărsării sale, precum și în lacul Grădiștea și gîrlele sale, documentul precizează că în primele trei zile de pescuit în aceste ape trebuia să se dea vakîfului jumătate din pește, iar după aceea 1/5.

Data fiind intensitatea traficului din această zonă, un alt capitol însemnat de venituri al vakîfului îl constituiau taxele comerciale și de circulație. În registrul pe care îl avem în vedere este menționată de mai multe ori darea numită *badj*, în privința căreia cercetătorii nu au ajuns încă la o părere unanim acceptată. În orice caz, *badj*ul era legat de circulația mărfurilor, fiind însă distinct de taxa de trecere (*geçid hakkı*), deși uneori aceste dări par să se confunde între ele. O asemenea situație se vede și în documentul nostru. Astfel, pentru fiecare car care trecea prin zona localităților Isaccea și Rachel se percepea *badj* de 8 akçe, pe cînd *geçid hakkı* de 1 akçe pentru o oaie și de 2 akçe pentru un animal mare se lua la trecerea gîrlelor din nordul Dunării. Dar, în același timp, fără a indica valoarea dării, documentul prevede *badj* și în cazul celor care treceau gîrla Ialpug, precum și în privința celor care circulau între țîrgul Ismail și cele opt sate moldovenești aflate între limitele vakîfului. Neclară este și dispoziția, din același registru, legată de Isaccea și Rachel, privind perceperea taxei de 1 akçe la un car cu lemne și a celeia numită *kazık hakkı* (darea țarușului), care se lua de la corăbiile încărcate cu lemne; precizarea imediată că de la celelalte corăbii se lua cîte 25 akçe ne face să presupunem că aici este vorba de o taxă de trecere. De asemenea, tot vakîfului revenea și vama, percepută conform legislației în vigoare, de la produsele tranzitate prin schelele

riului Prut²¹. În condică este înregistrat și impozitul numit *resm-i fuçi* (darea pe butoi), care era de 25 akçe pentru fiecare butoi cu băutură alcoolică (mai ales vin) pus în vânzare; el era perceput în Isaccea, Rachel, Monastir-Derbend și în cele opt sate din stînga Dunării, adică în 11 din cele 14 localități ale vakifului, ceea ce ilustrează răspîndirea viticulturii, reprezentînd, în același timp, și un indiciu pentru compoziția demografică a zonei, știut fiind faptul că islamismul interzice consumul vinului. Totodată, interesant de remarcat este și faptul că în privința celor opt sate moldovenești *resm-i fuçi* era de 5 babka. De altfel, această monedă poloneză de argint este menționată în registru și în cazul altor dări, referitoare mai ales la satele moldovenești. Prezența *babka*-lor se datorează însemnătății de zonă de tranzit pe care vakiful de la Isaccea și întreaga regiune moldavo-dobrogeană o avea pentru comerțul Poloniei cu Imperiul otoman. Negustorii polonezi (firește, nu numai ei) se aprovizionau din această regiune cu hrana și vinul necesare pentru drum. Documente de la jumătatea sec. al XVIII-lea arată faptul că mai ales locuitorii satului Monastir (azi Niculițel) vindeau negustorilor polonezi mari cantități de vin²². Unul dintre acești locuitori din Monastir, „creștinul numit Ioaniță“, ajunsese chiar să dețină monopolul vînzării vinului; prețul fixat de el fiind mai mare decît cel practicat pînă atunci²³.

În aceeași monedă poloneză (*babka*) sînt menționate în registru și alte dări, ele privesc cele opt sate moldovenești din stînga Dunării: pentru un car încărcat în interiorul vakifului — 1 babka, pentru circulația între sate a unui tip de trăsură (*koçu*) — 8 babka și taxa de căsătorie (*gerdek hakkı*); aceasta din urmă era diferențiată în funcție de calitatea miresei și locul căsătoriei (fecioară — 10 babka, femeie — 5 babka, iar dacă aceasta plecă din sat — 20 babka). Pentru Isaccea și Rachel este înregistrată și taxa de 40 akçe de persoana care se muta în alt sat. În schimb, taxa de 100 akçe pentru persoana care, „ieșind din hotarul vakifului pleacă în țări dușmane (*dar-ül-harb*)“, privește numai cele opt sate moldovenești. Expresia *dar-ül-harb* viza în acea vreme în primul rînd Polonia, dar și Imperiul habsburgic, precum și toate statele potențial dușmane ale Porții otomane. La aceleași sate moldovenești din nordul Dunării se referă și dispoziția de a lua darea de pășunat (*resm-i otlak*), potrivit reglementărilor în vigoare, pentru oile venite din stepa sălbatică (*yabandan*). Nu este exclus ca acest termen să desemneze toate oile aduse la pășunat sau iernat în acea zonă, inclusiv cele aflate în transumanță, care, după cum bine se știe, era practică în deosebi de oierii români din Transilvania, ca și de cei din Moldova și Țara Românească.

²¹ Pentru taxe vamale portuare vezi Bistra Țvetkova, op. cit., p. 116—117.

²² Biblioteka Czartoryskich-Krakow, Rkp. 605, f. 593, nr. 10; f. 688, nr. 5.

²³ Ibidem, f. 593, nr. 10: poruncă adresată mîtevelluiului și cadiului de Isaccea, la evăsit-i Șevval 1173 (27 mai-5 iunie 1760), prin care se cere respectarea reglementărilor legale privind prețurile și dările.

Impozitele personale cele mai importante din Imperiul otoman *djizie*²⁴ și *ispændje*²⁵, pe care erau obligați să le achite toți bărbații adulți nemusulmani, au fost înregistrate împreună în acest document. În privința localităților din dreapta Dunării, cuantumul lor era de 340 akçe pentru un bărbat căsătorit și de 170 akçe pentru unul necăsătorit. Pentru satele din stînga Dunării nu se face distincția dintre căsătoriți și necăsătoriți, fiind indicat cuantumul, probabil mediu, de 300 akçe pentru fiecare bărbat. Această situație credem că se datorează faptului că satele respective fiind anexate de curînd, nu se făcuse încă recensămîntul fiscal al locuitorilor lor. De asemenea, se precizează că amenzile pentru delictes săvîrșite între limitele vakîfului, precum și celelalte așa-zise „taxe libere“ (*rüsüm-i serbestiyye*)²⁶, erau încasate tot în contul fundației (*beyt-ül-mal-i ämme, hässa, kâçkûn, yâve, cürm ü cinâyet, bâd-i havâ, mâl-gayıb, mâl-mefkûd* etc.).

La încheierea prezentării dispozițiilor cuprinse în acest registru fiscal menționăm și faptul că satul *Hendek-Derbend*, din stînga Dunării, avînd statut de „treacătoare“ (*derbend*), locuitorii săi plăteau numai *djizie-ispændje* și *resm-i agnâm*, fiind scutiți de celelalte dări.

În ultima parte a condicii este fixată limita nord-dunăreană a vakîfului. Este foarte greu de reconstituit cu exactitate acest hotar, dat fiind faptul că multe din toponimele și hidronimele locale, menționate ca repere, nu figurează în hărțile cunoscute. În linii generale, limita nord-dunăreană a vakîfului pornea de pe malul estic al lacului Brateș, mergea de-a lungul Prutului către nord, pînă dincolo de satul Babuij (Slobozia), apoi se îndrepta către est, pînă la hotarul kazalei Ismail. Deși nu este stabilit în acest document, hotarul sudic al vakîfului credem că pornea de la Dunăre, din apropierea Isacei, către Niculițel, cuprindea acest sat și se îndrepta oblic către Dunăre, trecînd la sud de Luncavița; la fluviu ajungea în apropierea locului de vărsare a Prutului²⁷.

Se pare că această hotărnicire nu figura în actul de fondare (*vakıf-name*) din 1621. Într-o poruncă, din septembrie 1627, adresată cadifului și mütevelliiului de Isaccea, se cerea stabilirea la fața locului și marcarea cu semne a limitelor satelor din stînga Dunării aparținînd de vakîf; se motiva că locuitorii acestor sate se extinseseră pe pămînturi ale localităților aflate în granița Moldovei, fără a plăti însă dările cuvenite Mol-

²⁴ *Djizie (cizye)* — echivalentul capitației occidentale; era cerută în schimbul protecției garantate de statul islamic; la un moment s-a confundat cu *haraç* (*haraç*) — dare funciară achitată tot de nemusulmani.

²⁵ *Ispændje (ispenc)* — era cerută în schimbul obligațiilor feudale din perioada preotomână; era în jur de 25 akçe pe an.

²⁶ *Vezi Hali Inalçık, Adâletnâmeler* (Codice de legi), "Türk Tarih Belgeleri Dergisi", II, 1965, nr. 3—4, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara, 1967, p. 79—84.

²⁷ Pentru această delimitare aproximativă ne-am folosit de cîteva hărți, dintre care de bază au fost: *Karta Bessarabii, Moldavii, Valahii i časti zemel k onih prilejaščih Soćinena pri Voennom Topografičeskom depo v 1817 i ispravlena 1820 goda* (Arh. St., București, Colecția microfilme Franța, rola 152, c. 124—125); harta Dobrogei publicată de Constantin C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, Muzeul regional de arheologie Dobrogea, (Constanța), 1966.

dovei²⁸. Printr-o altă poruncă, probabil din 1644, se cerea vizirului Mustafa paşa şi cadiilor din zonă să facă, la faţa locului, delimitarea exactă a hotarului dintre vakiful de la Ismail şi cel de la Isaccea, deoarece acesta din urmă pusese stăpînire pe un sat care aparţinuse celui alt vakif²⁹. Asemenea dispute teritoriale, precum şi abuzurile săvîrşite la stringerea dărilor credem că au motivat emiterea actului fiscal oficial din 1645, la care ne-am referit pe larg mai înainte.³⁰ Aşa se explică, dealtminteri, de ce nu au fost stabilite în acest registru şi limitele sud-dunărene ale vakifului.

Alte documente privind acelaşi vakif arată că nu au fost respectate, de-a lungul timpului, nici dispoziţiile fiscale cuprinse în registrul întărit de sultanul Ibrahim I. În 1688, locuitorii musulmani şi creştini din vakif adresau o plîngere colectivă lui *dar-üs-saade-agasi* (şeful haremului imperial — avea calitatea de *nazir*, supraveghetor, al vakifurilor închinete Meccăi şi Medinei), prin care arătau că mütevelliiu le pretinde dări mai mari decît prevederile iniţiale³¹. Adresantul a reinnoit dispoziţiile cuprinse în condica din 1645 şi a cerut ca ele să fie aplicate întocmai³². Nu ştim în ce măsură mütevelliiu au ţinut însă seamă de asemenea ordine ale autorităţilor tutelare, dat fiind faptul că fenomenul inflaţionist era atunci în continuă accentuare³³. Cert este însă faptul că, între anii 1756—1760, ca urmare a reclamaţiilor agentului Poloniei la Istanbul, Poarta a cerut, în repetate rînduri, mütevelliiu de Isaccea şi altor funcţionari locali respectarea strictă a reglementărilor legale în privinţa perceperii taxelor şi a vinzărilor de produse³⁴.

Rapoartele de buget, pe care mütevelliiu de Isaccea le-a prezentat anual superiorului său de la Poartă (*dar-üs-saade agasi*), arată că între anii financiari 1074 (martie 1664 — martie 1665) şi 1083 (martie 1673 — martie 1674) vakiful a avut un venit invariabil de 1 310 000 akçe pe an³⁵. Aceleaşi documente indică şi capitolele de cheltuieli anuale, din care ponderea cea mai mare o deţinea suma fixă de 960 000 akçe destinată oraşelor sfinte islamice Mecca şi Medina, cărora le era închinat acest vakif; solda personalului geamiei şi a oştenilor din cetate a fost între 269 690 akçe (în 1665—1666) şi 273 240 akçe (în ceilalţi ani din peri-

²⁸ Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Mühimme Defterleri nr. 83, doc. 76.

²⁹ Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 79, c. 94. (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Zeyl-i Mühimme Defterleri nr. 10, doc. ?).

³⁰ Prin firmanul său din evail-i Muharrem 1111 (29 iunie-8 iulie 1699), sultanul Mustafa al II-lea a întărit hotarul nord-dunărean al vakifului, aşa cum fusese el stabilit în registrul din 1645; actul fusese cerut de locuitorul mütevelliiu de atunci, datorită faptului că raiaua din vakif „se împrăştiasse şi se răspîndise, cei mai mulţi dintre ei stabilindu-se în ciftlicurile tătarilor nogai, care sînt aşezaţi pe pămîntul Moldovei din imediata vecinătate a hotarului vakifului“ (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, E-461; Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 4, c. 455—457).

³¹ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, E-7483/13.

³² Ibidem, E-7483/14.

³³ La 19 noiembrie 1702 era înregistrată la Poartă reclamaţia căpeteniei tătarilor lipceni, aşezaţi în zona vakifului de la Isaccea, împotriva pretenţiilor abuzive ale mütevelliiilor (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Ibn-ül-Emin Tasnifi, Hariciye 653).

³⁴ Biblioteka Czartoryskich-Krakow, Rkp. 605, f. 593, 627, 668.

³⁵ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, D-3970/1-6; D-8947.

oada menționată)³⁶. De asemenea, între 47 275 akçe (în 1664—1665) și 60 300 (în 1673—1674) au fost cheltuite anual pentru procurarea materialelor necesare geamiei (luminări, ulei de măsline, rogojini etc.), iar între 16 740 akçe (în 1673—1674) și 33 035 akçe (în 1665—1666) au reprezentat costul reparațiilor anuale făcute la geamie, cetate, școală (*mektebhane*) și la magaziile *hambar* din satele vakifului. Cel puțin în acest interval de timp, bilanțul financiar al vakifului a fost echilibrat, înregistrându-se uneori și câte un mic excedent.

Raportul de buget pentru anul financiar 1102 (martie 1691 — martie 1692), prezentat de mütevelliuil Küçük Hasan aga, arată nu numai o creștere substanțială a veniturilor vakifului, dar oferă și indicii importante în privința compoziției demografice a zonei. Venitul din acel an al vakifului a fost de 2 074 200 akçe, din care 990 840 akçe au reprezentat suma strânsă din djizie³⁷. Cunoscînd din actul emis în 1645 și reinnoit în 1688 că un bărbat nemusulman căsătorit era obligat la plata unei djizie de 300 akçe, în medie, iar unul necăsătorit — 170 akçe, constatăm că această sumă a fost achitată de aproximativ 3 000—3 500 capi de familie. Adăugînd la această cifră relativă coeficiențele admise în studiile de specialitate³⁸, ajungem la un număr de circa 4 000—4 500 familii nemusulmane, ceea ce înseamnă în jur de 20 000 suflete. Chiar și prin sine, această cifră indică o majoritate nemusulmană absolută în această zonă. Dar pentru aceeași perioadă dispunem și de un alt indiciu demografic. În ordinul de mobilizare militară, trimis în martie 1690 beilerbeiuului de Özi (Oceacov), Ahmed pașa, se precizează că „din kazaua Isaccea, împreună cu satele vakifului“ trebuie să fie recrutați 10 oșteni, același număr este menționat și pentru kazaua Tulcea. Această cifră este cea mai mică între cele indicate pentru kazalele din Dobrogea. Așa, de pildă, „din kazaua Babadag, împreună cu satele vakifului“ erau ceruți 80 oșteni, „din kazaua Karasu alias Tekfürgölü“ — 50 oșteni, din kazaua Mangalia — 40 oșteni, din kazaua Hadji-oglu Bazardjik — 100 oșteni. Cum în același document se specifică faptul că acești oșteni „nu vor fi din rîndurile supușilor nemusulmani (*re'aya*) plătitori de dări“³⁹, este lesne de înțeles că în cele două kazale din nordul Dobrogei (Isaccea și Tulcea) populația era predominant nemusulmană. Dealtminteri, avînd în vedere natura dărilor impuse locuitorilor, se constată faptul că din cele 14 localități aflate între hotarele vakifului de la Isaccea, numai

³⁶ Mütevelliuil primea 30 akçe pe zi (*Ibidem*, D-7483/3).

³⁷ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, E-4348. Cheltuielile au fost repartizate astfel: 285 480 akçe — solde, 46 200 akçe — materiale, 150 000 akçe — plata rugăciunilor pentru fondator și mama sa, 300 000 akçe — djaize (daruri) și alte cheltuieli la Poartă, 60 000 akçe — cheltuieli de deplasare ale mütevelliuului, 1 150 000 — pentru Mecca și Medina (se specifică că sint din banii de djizie) și 80 340 akçe — *avaid-i hümayun* (venituri împărătești).

³⁸ Vezi „Revista Arhivelor“ nr. 3, 1982, p. 310: 10% — fără copii, 10% — scutiți și 20% — evaziuni. Vezi și Irena Gieysztor *La démographie historique polonaise (XVe—XVIIIe siècle) sources, méthodes, résultats et perspectives*, „Acta Poloniae Historica“, 27, 1973, p. 159—185; cercetătorii polonezi, ca și cei francezi, au stabilit următorii indici medii la 1 000 de persoane: căsătorii — 8—10, nașteri — 40—50, decese — 30—50 (*ibidem*, p. 181).

³⁹ Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Mühimme Defterleri, nr. 99, doc. 381 (Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 40, c. 210).

una singură (satul Deniz Aga) era locuită exclusiv de musulmani, pe cînd celelalte 9 sate din nordul Dunării erau populate exclusiv de nemusulmani, iar localitățile din sudul Dunării (Isaccea, Rachel, Monastir, Luncavița) aveau o populație mixtă (musulmană și nemusulmană).

Precizarea din registrul fiscal oficial al vakîfului că cele 9 sate locuite exclusiv de nemusulmani fuseseră desprinse din țara Moldovei (în 1621) arată în mod indiscutabil faptul că ele erau sate românești. De altfel, în ultima parte a acestui registru, unde este stabilit hotarul nord-dunărean al vakîfului, sînt menționate numeroase toponime și hidronime locale de origine sau de uzanță românească, ca : *Fintina, Repede, Brinza, Ghirecul, Șipote, Bortnița „Grădiștea gırlası“* etc.

În privința localităților din sudul Dunării, Evliya Celebi arată clar că ele erau locuite în primul rînd de români⁴⁰. Existența în acea vreme a unei numeroase populații românești în Dobrogea, în primul rînd în zonele limitrofe Dunării, este atestată ferm de registrele de recensămînt fiscal (*tahrir defterleri*) ale contabilității otomane⁴¹.

Creșterea aproape de două ori a cuantumului veniturilor vakîfului, înregistrată în anul financiar 1691—1692, credem că este legată în primul rînd de măsurile organizatorice adoptate în vremea marelui vizir Köpriîlî Mustafa pașa (1689—1691)⁴², măsuri menite să pună capăt evaziunilor și abuzurilor fiscale⁴³. În același timp, trebuie avut în vedere și mișcările de populație românească către dreapta Dunării, în special în Dobrogea, fenomen generat de marile tulburări politico-militare și de frămîntările socio-economice în care au fost antrenate țările române în a doua jumătate a sec. al XVII-lea⁴⁴. Fără îndoială, alături de unele avantaje socio-economice și de condițiile mai bune de siguranță pe care le ofereau atunci ținuturile otomane, acești bejenîți erau atrași în Dobrogea în primul rînd de existența permanentă aici a unei numeroase populații românești. Condica oficială de impuneri din 1645, ca și cele-

⁴⁰ *Călători străini...*, VI, p. 490 ; „Raiua sa (a kazalei Isaccea — n.n.) este formată din creștini : valahi, moldoveni, greci, armeni și bulgari“.

⁴¹ *Vezi Tahsin Gemil, Considerații privind aspectul demografic al zonei centrale a Dobrogei la sfîrșitul secolului al XVII-lea (Pe baza unui registru financiar otoman), în voi. Comunicări de istorie a Dobrogei, Constanța, 1980, p. 67—73.*

⁴² Sarcina înregistrării și strîngerii *djizielei* a fost încredințată autorităților centrale ; s-a reînființat funcția de *djiziedar* (strîngător de *djizie*) și s-a revenit la sistemul mai vechi de împărțire a contribuabililor în trei categorii financiare, în funcție de starea materială a acestora (*a'la*, *evsad* și *edna*) ; fiecare contribuabil a primit un act de certificare a categoriei financiare din care făcea parte.

⁴³ Intr-o poruncă-circulară, din ianuarie 1692, adresată dregătorilor locali din Rumelia, inclusiv celor de la Isaccea, se cerea, într-o manieră categorică, ca „în anul [financiar] 1102 (1691—1692) *djizielele* supușilor creștini care locuiesc în kazalele pe care le conduceți, trebuie să fie strînse pe cale legală, potrivit celor trei categorii de *a'la* și *evsâd* și *edna*...“ (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Miihimme Defterleri, nr. 102, doc. 535—536).

⁴⁴ *Vezi Hurmuzaki, Fragmente din istoria românilor*, III, București, 1900, p. 284—286. În aprilie 1690, Poarta trimitea o circulară dregătorilor otomani din zona cuprinsă între Nikopole și Isaccea, prin care le comunica faptul că locuitorii Țării Românești pot cumpăra din acele părți secară și mei pentru nevoile lor proprii ; avîndu-se în vedere necesitățile de aprovizionare a armatei otomane, erau interzise însă vînzările de griu, făină și orz (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Miihimme Defterleri, nr. 99, doc. 457).

laite documente turcești la care ne-am referit mai sus, aduc în acest sens elemente prețioase, cu valoare de argumente temeinice.

Registrul probează vădit și faptul că agricultura, ca indiciu esențial al statorniciei, constituia ocupația de bază a tuturor locuitorilor din limitele vakifului.

Dincolo de caracteristicile sale proprii, prin compoziția sa geografică și demografică, teritoriul vakifului de la Isaccea dobindește, în perspectiva istoriei românești, semnificația unui element de legătură și unitate moldavo-dobrogeană.

RECHERCHES CONCERNANT LA SITUATION SOCIO-ÉCONOMIQUE ET DEMOGRAPHIQUE DE LA ZONE MOLDAVIE ET DE DOBROUDJA AU XVIIe SIÈCLE

Résumé

Dans cette étude on a éclairci un problème presque inconnu jusqu'à présent — la configuration géographique, économique, sociale et démographique du *vakif* (fondation pieuse islamique) créé par le sultan Osman II, en 1621, pour l'entretien de la mosquée et de la cité d'Isaccea.

L'ouvrage se base sur des documents inédits qui se trouvent aux archives d'Istanbul et de Cracovie ; la plus importante pièce est le registre fiscal officiel, daté le 25 juillet 1645, des localités qui composent ce vakif.

On constate que le vakif comprenait 14 localités, situées sur les deux rives du Danube ; les 10 villages situés au nord du fleuve „avaient été détachés du pays de Moldavie“. Dans le même registre est établie la limite nordique du vakif ; il y a aussi des indications précises concernant la nature et le quantum des impôts que les habitants du vakif étaient obligés à payer. Mais, d'autres documents mentionnent le fait que les dispositions du fondateur n'ont pas été appliquées exactement.

La fondation de ce vakif éclaircit „le mystère“ de la disparition (après 1617) des références provenant des documents officiels roumains concernant une partie du territoire du sud-est de la Moldavie. De même, on constate que les occupations principales des habitants du vakif étaient l'élevage (surtout celui des moutons) et l'agriculture (la culture des céréales et du lin, la culture maraîchère et la viticulture). En même temps on remarqué que les habitants pratiquaient intensément la pêche et l'apiculture. Dans la même zone a été développé le commerce de transit.

Une série de comptes rendus de budget originaux indiquent précisément le niveau des revenus annuels du vakif (1 310 000—2 074 200 akçe) et les chapitres de dépenses (960 000—1 152 000 akçe étaient envoyés chaque année à Mecque et à Médine) ; en général, le bilan financier du vakif a été équilibré.

En corroborant les données sûres des documents mis en valeur dans cet ouvrage, l'auteur estime que dans le vakif d'Isaccea ont vécu à l'époque environ 20 000 nonmusulmans, parmi lesquels la grande majorité était représentée par les Roumains.